

Amsterdam-West toont haar nieuwe gezicht

RUST IN DE OPENBARE RUIJITE VAN HELMOND

Hoogleraar Doevendans over
de oude en nieuwe stedenbouw

GEWITTOUW

STRAATBAKSTEEN

FORUM OVER
RUIJITELIJKE INRICHTING
AUGUSTUS 2007

#14

INHOUDSOPGAVE

4 / 7

Hoogleraar Doevendans van de TU Eindhoven vertelt over nieuwe gedachtestromen in stedenbouwkunde. Een verhaal over oude en nieuwe visies op de stad.

8 / 10

In de rubriek 'Esthetisch project' staat het Musiskwartier centraal. Met dit ambitieuze vernieuwingsproject geeft Arnhem haar stads-hart een nieuwe impuls. Over hoe klassiek en modern met elkaar gecombineerd kunnen worden.

11

Zoals u van de Burgemeester van Maastricht mag verwachten, geeft Gerd Leers in de gast-column van dit nummer zijn uitgesproken mening over hoe de uitstraling van de stad op straatniveau wordt bepaald.

12 / 15

Wat hebben Den Haag, Boston en Los Angeles met elkaar gemeen? Alle drie de steden grijpen de inrichting van de openbare ruimte aan als platform voor citymarketing. Jan-Paul Schop van USP Marketing Consultancy vertelt hoe.

16 / 19

Ooit golden ze als de voorhoede van de nieuwe stedenbouw: tuinsteden. Maar na bijna een eeuw tuinstadgedachte is het concept aan vernieuwing toe. Amsterdam-West laat zien hoe.

20 / 25

Nieuwbouwwijken in Nederland schudden het imago van grijs en saai 'Suburbia' af. Tegenwoordig gelden ze als de proeftuin en kweekvijver van vernieuwende architectuur, ook in de straat. Een serie over de verrassende rol van straatbaksteen in Suytkade, Vathorst en Ypenburg.

26 / 27

Architect en boekenworm Michiel Nieuwenhuys kent zijn vakliteratuur en is weer in de pen geklommen voor de lezers van Contour. Twee boeken, twee recensies.

28 / 31

In 'Focus op de stad' staat ditmaal de Oranjestad centraal: Apeldoorn. De stad die zich officieel geen stad mag noemen timmert ambitieus aan de weg. En dat is te zien: straten met Duitse en Hollandse straatbakstenen geven de stad een eigen karakter.

COLOFON

Contour Straatbaksteen is een uitgave van de Stichting Promotie Straatbaksteen. Het tijdschrift wil een forum en inspiratiebron zijn voor alle professionals betrokken bij de ruimtelijke inrichting in Nederland.

Coverfoto: Suytkade, Helmond

Redactie

Dick Tommel (hoofdredacteur),
Elize Aalbers, Theo van Baal, Tanja Bongers,
Climmy Hanssen, Sander Videler,
Michiel Nieuwenhuys, Harrit Hoppenbrouwers

Raad van Advies

Willem van der Made (directeur Stadsontwikkeling gemeente 's-Hertogenbosch), Margot van Niele (directeur Kalliste Woningbouwontwikkeling), Jan Stigter, (stedenbouwkundige Dienst Ruimtelijke Ordening gemeente Amsterdam)

Stichting Promotie Straatbaksteen

Postbus 155, 6880 AD Velp
T 026 - 3845641, F 026 - 3845631
E info@straatbaksteen.nl
I www.straatbaksteen.nl

Bladmanagement

Van Zandbeek communicatie & creatie,
Harrit Hoppenbrouwers, Tessa Post, Fred Wijers

Vormgeving

Van Zandbeek communicatie & creatie,
Esther van Gompel

Teksten

Sander Videler, Fatima Boutoutouh

Fotografie

Hans Hebbink, Picture Productions,
Wim Salis, (pagina's 17 t/m 19, 24 en 25),
Vincent Boon (pagina's 4 t/m 7),
Peter Strelitski (pagina 11).

Overname uit Contour Straatbaksteen is toegestaan met bronvermelding.

DE MAAKBARE STAD

Volgens een populair idee is de samenleving maakbaar. Dit wil zeggen: de samenleving zou gevormd kunnen worden door middel van allerlei instrumenten – politiek, economisch, sociodemografisch en technologisch. Bestuurders, captains of industry, stedenbouwkundigen en andere invloedrijke mensen zouden zodoende volgens een bepaald ideaalbeeld een samenleving kunnen creëren. De praktijk is echter weerbarstig, zo weten we inmiddels.

Toch duikt het idee van maakbaarheid telkens weer op. Nadat jarenlang organische en spontane ontwikkeling – het tegendeel van maakbaarheid – belangrijk is geweest, zien we nu weer dat politici en anderen de samenleving naar hun hand proberen te zetten. Onder leiding van minister-president Balkenende ondergaat Nederland bijvoorbeeld een waardenheroriëntatie. De achterliggende gedachte is dat houding en gedrag van burgers beïnvloed kunnen worden door hen nieuwe waarden aan te leren.

Dit idee van maakbaarheid komt ook in stedenbouwkunde en citymarketing tot uiting. Bestuurders zijn zich in toenemende mate bewust van de maakbaarheid van hun stad. Door de ruimtelijke ontwikkeling heel bewust vanuit een gekozen identiteit vorm te geven, wordt niet alleen de ruimtelijke, maar ook economische, demografische en sociale ontwikkeling van de stad aangestuurd. Ontwikkeling op basis van identiteit vereist wel een lange adem. Een nieuwe gebruikersgroep wordt bijvoorbeeld niet zomaar aangetrokken. Hiervoor is continue investering vereist: in de identiteit, de bebouwde omgeving en de kwaliteit ervan.

Voorbeelden van het nieuwe geloof in de maakbare stad zijn Maastricht en Den Haag. Maastricht wil een Europese stad zijn en dat zie je terug in de architectuur van de stad. Den Haag wil de internationale stad van recht en vrede zijn. Deze ambitie verwezenlijkt zij door ruimte te creëren voor internationale instanties en internationale werknemers. Om deze positionering uit te dragen hanteert Den Haag niet slechts het stadsschild, maar zoals dat een echt merk betaamt beschikt ze ook over een eigen logo.

Het idee van de maakbare stad en de invloed die ruimtelijke inrichting speelt in de ontwikkeling van de stad staat centraal in deze Contour. Stedenbouwkundig hoofddocent aan de TU Eindhoven, dr. ir. Doevendans, geeft een theoretische visie op stedenbouwkundig ontwerpen. Jan-Paul Schop, managing director van USP Marketing Consultancy, geeft in een tweede deel van een tweeluik zijn visie op nieuwe ontwikkelingen in stedenbouw en citymarketing. In een artikel over stedelijke vernieuwingswijken geven projectbetrokkenen uit Amsterdam-West voorbeelden uit de praktijk. Deze en andere artikelen kunt u lezen in dit veertiende nummer van Contour.

Dr. D.K.J. Tommel

Voorzitter Stichting Promotie Straatbaksteen

DR. IR. DOEVENDANS OVER OUDE EN NIEUWE STEDENBOUWKUNDE

Wie maakt de stad?

Kees Doevendans is hoofddocent bouwkunde aan de Technische Universiteit Eindhoven. Daarnaast is hij bestuurslid van de Beroepsvereniging van Nederlandse Stedenbouwkundigen en Planologen. Vanuit beide functies houdt hij zich bezig met de ruimtelijke inrichting van Nederland. Tevens is hij als hoogleraar stedenbouwkunde verbonden aan de Hogeschool voor Wetenschap en Kunst Sint Lucas te Brussel en Gent. Een gesprek met de academicus en practicus over de theorie en praktijk van stedenbouwkunde.

Het gesprek vindt plaats in het gebouw Vertigo op de campus van de TU in Eindhoven. Deze interviewlocatie spreekt boekdelen over waar stedenbouwkundigen zich mee bezig houden: met de steeds veranderende inrichting van de gebouwde omgeving. Het gebouw, in de jaren '70 uit veel beton opgetrokken, doet na een ingrijpende facelift dienst als zetel van de Faculteit Bouwkunde. Wat eerst een betonnen, gesloten ruimte was, is nu een open ruimte, met veel licht. "Een voorbeeld van hergebruik, maar vooral van een transformatie waarbij een bestaande structuur vanuit volledig nieuwe uitgangspunten is geïnterpreteerd", noemt Doevendans het. "Stedenbouwkunde gaat over het vormgeven van ruimtelijke identiteiten in het spanningsveld tussen verleden en toekomst. De gebouwde omgeving bepaalt voor een belangrijk deel de identiteit van een stad of omgeving. Niet alleen een universiteitsgebouw uit het verleden, maar ook historische monumenten zoals kerkgebouwen of industriële gebouwen zijn belangrijke elementen van de identiteit van stad en land. De vraag is: wat doe je ermee? Als je kiest voor behoud, hoe geef je aan een bestaande ruimte dan een nieuwe, relevante functie?" Om een dergelijke vraag te kunnen beantwoorden, stelt Doevendans, is het belangrijk de context te kennen.

CONTEXT EN IDENTITEIT GEVEN RUIMTE VORM

De context, zowel als ruimtelijke en maatschappe-

lijke omgeving, is medebepalend voor de identiteit van een gebied. Een analyse van deze context is daarom allereerst belangrijk. "Contexten worden niet alleen door de ruimtelijke inrichting gekleurd, maar worden ook door andere factoren bepaald: de economie in een gebied, de historie, type gebruikers, stedenbouwkundige ideeën die aan een plan ten grondslag liggen, et cetera. Neem bijvoorbeeld Eindhoven – een typisch voorbeeld van een postindustriële stad. Nu een groot deel van de maakindustrie uit Eindhoven is weggetrokken, moet de stad zichzelf opnieuw uitvinden. Het resultaat heet Eindhoven Brainport."

Eindhoven Brainport is niet het zoveelste utopische plan van de tekentafel of een holle frase uit een citymarketingplan. Het Brainport-concept vormt een brug tussen de oude en de nieuwe stad. Het concept dient als *organizing filter* voor alle beleid. "Nieuwe bedrijvigheid wordt aangetrokken die voortbouwt op dat waar Eindhoven goed in was en is: technologische ontwikkeling. Deze vormt de ruggengraat waarlangs de nieuwe stad wordt opgetrokken: economisch, demografisch en architectonisch." De waarde van een dergelijke conceptuele benadering ligt volgens Doevendans vooral in het beeldend vermogen dat mensen samen kan binden. "Eindhoven Brainport schept duidelijkheid over de culturele dynamiek, ze maakt helder waar de stad voor staat, wat haar identiteit is en welke beelden en sferen daar wel en niet bij passen."

METAVISIE BEPAALT RUIMTELIJKE INRICHTING

De beschreven conceptbenadering is interdisciplinair van aard. "Brainport Eindhoven is geen stedenbouwkundig concept", benadrukt Doevendans. "Stedenbouwkundigen hebben er wel aan bijgedragen, evenals bestuurders, economen en sociologen." Het samenwerken met deze disciplines vormt een belangrijk verschil met de voorgaande periode waarin stedenbouwkundigen >

zich opwierpen als neutrale procesmanagers of vaak op een inhoudelijk eilandje werkten. Ieder ging zijn eigen weg, met als resultaat: diffuse identiteiten. “Diffuus is niet goed”, reageert Doevendans, “veelkleurigheid wel.” De ruimtelijke

WAT BLIJFT ER OVER VAN DE MAAKBARE STAD?

Resumerend stelt Doevendans zichzelf de vraag wat er over is gebleven van het idee van de maakbare stad? “Na de oorlog ontstond een vergaand idee dat stedenbouw een bepalende bijdrage levert

“De stad wordt vanuit veel verschillende disciplines bedacht”

omgeving staat aan veel meer factoren bloot dan vroeger. “Eindhoven was een typische *company town* – Philips bepaalde het beeld van de stad.” De moderne stad wordt niet door één factor, laat staan één bedrijf, bepaald, maar is het resultaat van 1001 factoren: lokaal, regionaal, nationaal en internationaal. “Eindhoven Brainport is bijvoorbeeld niet lokaal ontstaan, maar komt voort uit een landelijke visie op de economische en ruimtelijke ontwikkeling van Nederland. Hierin werden drie mainports aangewezen, ieder met een eigen specialisatie.” Door dit concept heeft de ruimtelijk-economische kaart van Nederland een geheel ander aanzien gekregen. Nederland is niet langer de Randstad plus periferie.

aan de sociale morfologie van een stad of streek. In deze visie representeerde de bebouwde omgeving niet slechts een fysieke eenheid, maar ook een sociale gemeenschap.”

Het was duidelijk dat de stedenbouw met die doelstelling zijn disciplinaire grenzen overschreed. De reactie was een concentratie op de ruimtelijk-conceptuele dimensie, waarbij belang werd gehecht aan de autonome stedenbouwkundige kwaliteit van omgevingen. Door deze ruimtelijk-conceptuele benadering moest de ‘nieuwe school’ stedenbouwkundigen zijn invloed wel delen met andere disciplines. De verstrengeling van disciplines komt ook tot uiting in hedendaagse stedelijke concepten, zoals die van de netwerkstad of creatieve stad.

“Maatwerk geeft buitenruimte een eigen gezicht”

“Maar”, stelt Doevendans, “de vraag is in hoeverre zoiets als de creatieve stad werkelijk bestaat.” Oftewel: hoeveel van wat over de stad bedacht wordt blijkt in de praktijk van werkelijke invloed op de vorming van de stad? Soms ontwikkelt zo’n concept zich tot een op zichzelf staande discussie, waarbij geleidelijk aan de inhoud verdwijnt.

Doevendans reageert relativerend. “Uiteindelijk is een heel complex krachtveld van factoren bepalend voor de inrichting van een ruimte. De markt is hierin natuurlijk erg belangrijk. Marktpartijen weten vaak handig in te spelen op de thema’s uit eerder genoemde discussies, zonder de inhoudelijke kern daarvan te raken.”

MATERIALIZERING ALS MAATPAK VAN DE BUITENRUIMTE

De inrichting van de ruimte krijgt gestalte in architectuur en materiaalkeuze. “De keuze voor materialen bepaalt voor een belangrijk deel de stijl en sfeer”, aldus Doevendans. “De eigenheid van een stad of omgeving komt daardoor voor een groot deel tot uiting in de keuze van materialen. Steden kunnen daarmee hun eigen architectonisch en stedenbouwkundig ‘verhaal’ ontwikkelen en op specifieke wijze bijdragen aan de inrichting van de openbare ruimte.” “Overigens”, merkt Doevendans op, “deze gedachte was tot voor kort lang niet altijd

vanzelfsprekend.” Hij bedoelt hiermee dat ontwerpers de openbare ruimte vooral als decor zagen, iets wat op de achtergrond meespeelt, en niet als onderdeel van de eigen identiteit van de stad.

De keuze voor materiaalsoorten wordt volgens Doevendans door twee criteria bepaald: de esthetische en sociale betekenis van een materiaalsoort. Als voorbeeld noemt hij straatbaksteen. “Gebakken straatstenen hebben niet alleen een belangrijke esthetische waarde, maar straatbakstenen scheppen ook een warme sfeer en een authentiek karakter.” Met betrekking tot de invulling van de openbare ruimte ziet Doevendans een tendens naar veelkleurigheid. “Door vanuit de eigen identiteit uit te gaan, worden buiten- en binnenruimten met meer gevoel voor eigenheid ingevuld. Dit komt terug in een op-maat-gemaakte materialisatie.”

SLINGERBEWEGING

Tot slot wijst Doevendans op de heen- en weer-gaande beweging van de tijdsgeest. “De tijdsgeest bepaalt wat in een bepaalde periode wel en niet leeft. Neem bijvoorbeeld Brandevoort in Helmond, een nieuwbouwwijk in neotraditionele stijl.” Blijkbaar willen mensen weer wonen in een vertrouwde omgeving, gekarakteriseerd door klassieke architectuur, ook al weet iedereen dat er sprake is van een

valse historiciteit. De hang naar romantiek en traditionele waarden, tot uiting komend in Brandevoort, is volgens Doevendans een reactie op de voorgaande, door rationalisme en abstractie gedomineerde periode. “De beweging die de pendule steeds weer maakt is van invloed op de materiaalkeuze. De opleving van het gebruik van straatbaksteen kan in dit licht gezien worden. Het karakter van gebakken straatstenen sluit naadloos aan op de (neo)historische context die nu zo in zwang is. Deze vat de stad op als een fysieke schelp waarbinnen men de geborgenheid van de traditionele stad zoekt.” “Maar”, besluit Doevendans, “het is belangrijk om telkens weer een nieuwe culturele dynamiek te creëren.” Oftewel: de kunst van stedenbouwkunde – en architectuur op straatniveau – is het vormgeven aan een eigen identiteit binnen de bestaande omgeving en stijltendensen en zo een antwoord te geven op de problematiek van de toekomstige stad. ■

CURRICULUM VITAE

DR. IR. DOEVENDANS, CORNELIS HENDRIK (KEES)

Geboren 25 april 1952, Sneek

Opleidingen

1988 Gepromoveerd op het onderwerp stedenbouw en de vorming van een speciale wetenschap
1976 Technische Universiteit Eindhoven, faculteit ‘Architectuur’, Department ‘Urban Design’

Werkzaamheden

1988 – 2002 Professor ‘Urban Design’ en opleidingsdirecteur faculteit ‘Architectuur’ aan de Technische Universiteit Eindhoven.
2002 – heden Professor ‘Urban Design’ aan de Technische Universiteit Eindhoven en directeur ‘International Education Faculty of Architecture’

Het Musiskwartier: wonen en winkelen in historisch Arnhem

STRAATBAKSTEEN GEEFT ARNHEMS STADSHART KLASSIEKE UITSTRALING

Het Musiskwartier moet Arnhem als winkelstad weer op de kaart zetten. Het nieuwe winkelhart van de stad aan de Rijn moet een belangrijke trekker worden voor klanten uit de regio. Met de ontwikkeling van het Musiskwartier wordt maar liefst 32.000 vierkante meter nieuwe winkelruimte aan het centrum van de stad toegevoegd. Het is voor een deel nieuwbouw en voor een deel herontwikkeling van de monumentale panden die al op deze locatie in het hart van Arnhem stonden. Men gebruikte hierbij de straatbaksteen, om de authentieke en historische sfeer van de binnenstad van Arnhem te ondersteunen.

Het project is deels overdekt in een moderne passage. In totaal zijn er 32 winkels neergestreken in het gebied, vrijwel allemaal winkelketens. Vier architecten tekenden voor het ontwerp: Robert A.M. Stern uit New York, Kraaijvanger Urbis uit Rotterdam, KOW architecten uit Den Haag en Rappange & Partners uit Amsterdam. Er is bewust gekozen voor vier ontwerpers, om geen eenduidig en uniform beeld te krijgen. Zij kregen de taak ieder op hun eigen manier oud en nieuw organisch in elkaar over te laten lopen met behoud van de typisch Arnhemse stijlelementen als de torenkamertjes en de authentieke bestrating.

HISTORISCHE OMGEVING

De V&D is met een oppervlakte van ruim 13.000 vierkante meter de grootste speler in het nieuwe Musiskwartier. "Het centrum van Arnhem is nog vrij gaaf, het is niet weggebombardeerd ten tijde van de Tweede Wereldoorlog. Het deel waar het plan aan grenst is een intact deel en daar moet je heel zorgvuldig mee omgaan, onder andere door de bestrating van het nieuwe plandeel aan te passen aan de historische en authentieke omgeving. Het gebouw van de V&D staat tegenover het welbekende concertgebouw Muis Sacrum, waar het Muis-

kwartier naar is vernoemd," vertelt Hans Goverde van Kraaijvanger Urbis. "De schaal van de singel, alsmede de gebouwen langs de singel zijn ook een uitgangspunt geweest voor de inpassing van het gebouw van de V&D. Ook de klassieke sfeer van de openbare ruimte is van invloed geweest op de integratie van het nieuwe gebouw en bijbehorende openbare ruimte in de omgeving. De toepassing van straatbaksteen in de omgeving draagt voor een groot deel bij aan de klassieke uitstraling van het gebied. In de richting van de rivier zijn er nog wat naoorlogse vernieuwingen geweest. De binnensingel is vrij markant aanwezig en ook daaraan grenst het project. Het V&D-gebouw is de entreepoort tot de binnenstad. Daarom is besloten het gebouw ook een markante hoek te geven, een soort torentje, waarmee het beeld van een soort stadspoort naar de oude binnenstad wordt geschept."

CONTRAST

Even verderop, met zijn erkers, ronde vormen en uitstulpingen, staat het gebouw Thalia in sterk contrast met de V&D. Het project van KOW Architecten manifesteert zich hiermee tussen het stadse en het wonen en maakt een overgang van het groot-schalige naar het kleinschalige. Frans Dirks van >

“De nieuwbouw past naadloos in de oude binnenstad”

KOW Architecten vertelt over dit twaalfstal loft-appartementen: “Het Thalia-project heeft een eenduidige gevel, over de hele linie is het een geheel. Het gebouw sluit aan op de historische bebouwing van Arnhem, met al haar herkenningpunten. Thalia is het kleinschaligste project van het Musiskwartier en is een overgang tussen het V&D-gedeelte en de klassieke projecten van Robert Stern. Er is een nieuw straatje aangelegd, dat nu

“‘Arnhems blond’ bepaalt de kleur van de stad: licht en natuurlijk”

een belangrijke doorloop vormt om het totale gebied te ontsluiten. Het gebruik van straatbaksteen in dit straatje benadrukt de warme sfeer en de historische uitstraling van het gebied. Ook in de binnenstad is met de bestrating een inrichting gezocht die recht doet aan de historische bebouwing en daar qua materiaal en sfeer goed bij past. Daardoor lijkt het alsof dit gebied er altijd al is geweest. Door de toepassing van straatbaksteen creëerde men die duurzame en kwalitatieve uitstraling die de historische omgeving zo kenmerkt.” Het Musiskwartier is daardoor geen eiland in de stad, maar een mooi verblijfsgebied met een driehoekig plein, waar een mooi terras op is gemaakt. Op dit plein komen de grote winkels uit, ook de passage met de V&D en het gedeelte waar men naar de parkeergarage kan lopen.

ARNHEMS BLOND

Arnhem staat bekend om zijn statige architectuur en om het welbekende ‘Arnhems blond’, wat de omschrijving is voor de gebouwen en openbare ruimte die in licht materiaal zijn uitgevoerd. Ook dit komt terug in het V&D-gebouw, als een soort glazen koopmanspaleis met grote glazen vensters. Het glas is het meest markante deel van het project, samen met de toren. Deze lichte uitstraling sluit

mooi aan bij het Arnhems blond. Er is ook baksteen in de gevel toegepast, waarmee aansluiting is gezocht met de historische panden en bestrating in de omgeving. Door de vloer van straatbaksteen en de gevels van bijkleurende bakstenen is er een mooi geheel ontstaan met een eenduidige uitstraling, waardoor er harmonie in het straatbeeld is gecreëerd. Het Musiskwartier is een stuk stad dat de bestaande stad repareert en aanheelt. De achter-

kant van de V&D was laad- en losgebied en nu is er een nieuw stukje stad toegevoegd met een plein. Hierdoor is de naargeestige achterkant verdwenen en is er een nieuwe kant ontstaan met winkels en woningen. De stad heeft hiermee een betere doorbloeding gekregen. Door het Musiskwartier is Arnhem ook weer makkelijker bereikbaar geworden. De parkeergarage is uitgebreid tot 750 plaatsen en er is een gratis fietsenstalling met ruimte voor duizend fietsen. “De Musisgarage is een bovengrondse garage. Hiervoor is een nieuwe tunnel ontworpen om erin te komen, waarbij je vanaf de verkeersader de singel in wordt geleid en dan de tunnel in kan duiken en omhoog kan rijden. Men kan op het dak parkeren, waar men een prachtig uitzicht heeft op de historische binnenstad van Arnhem,” legt Goverde uit. Mede dankzij het gebruik van straatbaksteen komt het historische en authentieke karakter van het Arnhemse stadshart beter tot zijn recht. ■

Project: Musiskwartier | **Locatie:** Arnhem | **Oprachtgever:** gemeente Arnhem | **Ontwerp:** Robert A.M. Stern uit New York, Kraaijvanger Urbis uit Rotterdam, KOW architecten uit Den Haag en Rappange & Partners uit Amsterdam

COLUMN

GERD LEERS

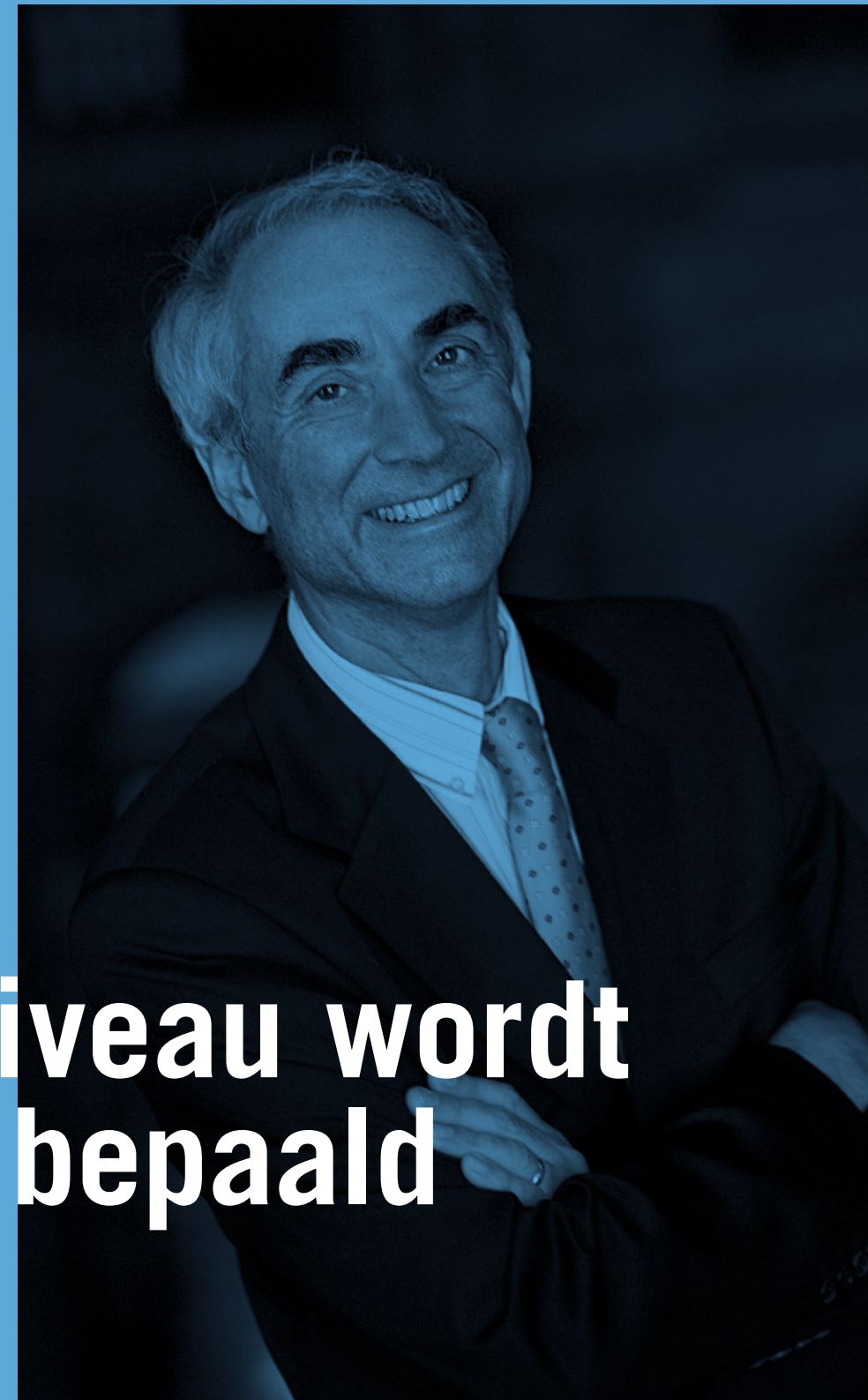
Burgemeester van Maastricht

Citymarketing is tegenwoordig een sleutelbegrip in gemeenteland. Terecht. Want het dwingt tot een kritische introspectie; wat zijn onze sterke punten, wat moeten we verbeteren, hebben we voldoende culturele instellingen, is de leefkwaliteit aan de maat, hoe zit het met het onderwijs? Dat soort vragen dus. Allemaal met als doel om de stad *future-proof* te maken. Dat wil zeggen om nieuwe bewoners – uiteraard willen we allemaal *young urban professionals* en *high potentials* – en nieuwe hoogwaardige bedrijvigheid te lokken. Waarmee aangetoond is dat citymarketing veel meer is dan zomaar een loze reclameslogan en -campagne. Natuurlijk zijn we in Maastricht ook volop bezig met zo’n strategisch stadsontwikkelingsplan.

Maar hoe je het wendt of keert: als het straatbeeld niet in orde is, begin er dan niet aan. Alle mooie plannen in de bestuurskamers ten spijt, op straatniveau wordt het imago bepaald. Immers, een verloederde openbare ruimte is voor zowel inwoners als bezoekers de steen des aanstoots. Om het maar eens in voorspelbare beeldspraak te houden: dan raak je je stad aan de straatstenen niet kwijt. Daarom is kwaliteit voor de stad Maastricht de allereerste kernwaarde. Naast continu onderhoud in de woonwijken, is de afgelopen jaren de hele monumentale binnenstad op de schop gegaan. Dat wil zeggen een nieuwe sfeervolle bestrating aangelegd. Waarbij ons als stadsbestuur duidelijk werd dat er ontzettend veel visuele mogelijkheden zijn met straatstenen. Zodanig dat je zelfs het nagestreefde beeld voor de stad met zoiets ‘simpels’ als stenen kunt accentueren. Het hoeft dus niet altijd alleen maar peperduur papier van praatgrage *marketeers* te zijn.

Op straatniveau wordt het imago bepaald

Als ik als burgemeester weer eens complimenten mag incasseren dat Maastricht een stad van Europese allure is – immers een beetje buitenland in Nederland – en goed onderhouden, dan glim ik niet alleen van trots. Dan denk ik ook stiekem: Maastricht heeft een straatlengte voorsprong.

DEEL II IN ARTIKELENSERIE OVER ONTWIKKELINGEN 2007

Citymarketing door middel van openbare inrichting

In Contour nummer 13 gaf Jan-Paul Schop, Managing Partner bij USP Marketing Consultancy, zijn visie op ruimtelijke ontwikkeling. Ruimtelijke ontwikkeling, zo betoogde hij, is van belangrijke strategische waarde in marketing en gebiedscommunicatie. De stedenbouwkundige visie en architectuur beïnvloeden niet slechts de fysieke inrichting, maar bepalen ook de beleving en de positionering van een gebied. In dit tweede deel gaat Schop dieper in op de positioneringskansen die keuzes in de ruimtelijke ontwikkeling bieden, en hoe verschillende steden hierop inspringen.

De toegenomen aandacht voor leefbaarheid vormt een van de belangrijkste ontwikkelingen van de afgelopen jaren. “Opdrachtgevers en bewoners hechten meer waarde aan de kwaliteit van de omgeving en de beleving hiervan”, meent Schop. Mede hierdoor is er in Nederland – en wereldwijd – een ware competitie ontstaan tussen woon- en werkgebieden. Om nieuwe gebruikers aan te trekken is het voor steden en regio’s belangrijker geworden om het onderlinge onderscheid (nog) beter tot uitdrukking te brengen. De bebouwde omgeving geldt als hét middel om dit onderscheid aan te duiden.

“De competitie die tussen bebouwde omgevingen is ontstaan, dwingt steden beter na te denken over de eigen identiteit. Welke identiteit wil ik als stad of gebied tot uitdrukking brengen? Welke stijl en sfeer past hierbij?” Het antwoord op deze vragen is bepalend voor de verdere ontwikkeling van de stad, de gekozen architectuur en de keuze voor materialen. Schop noemt als voorbeeld >

“Ratio en functie wisselen elkaar af in de straat”

Locatie: Boston Harbor.

Maastricht. “Binnen Nederland positioneert Maastricht zich als congres- en vrijetijdsstad met een Bourgondisch karakter. In de ruimtelijke inrichting brengt Maastricht zijn positionering tot uitdrukking in een gecombineerde klassiek-moderne stijl met veel aandacht voor kwaliteit. De keuze voor gebakken straatsteen en natuursteen vloeit hieruit logisch voort.”

ANGELSAKSISCH STRAATBEELD ALS VOORBEELD

Volgens Schop lopen Groot-Brittannië en de Verenigde Staten voorop in citymarketing, mede omdat steden in deze landen al vroeg de belangrijke waarde van ruimtelijke inrichting voor het imago inzagen. “Logisch”, meent Schop. “Engelse steden als Londen, Liverpool en Manchester zaten in de tweede helft van de vorige eeuw opgezaald met veel en met lelijk industrieel erfgoed.” Stedenbouwkundigen werden hierdoor – meer dan elders – gedwongen na te denken over de uitstraling van een gebied. Het gevolg: de aandacht voor design nam een grote vlucht, zowel in de binnen- als de buitenruimte. “Tegenwoordig loopt Groot-Brittannië voorop in design; niet alleen in architectonisch opzicht, maar bijvoorbeeld ook op het gebied van mode, interieurontwerp en op culinair vlak.” In de Verenigde Staten ziet Schop een vergelijkbare grote aandacht voor het ontwerp en de uitstraling van de buitenruimte. “Met het ontwerp van de buiten-

ruimte als platform, kiezen de verschillende steden ieder voor een eigen, onderscheidende positionering.” Zo brengt Boston zijn culturele identiteit tot uitdrukking in een klassieke stijl. Los Angeles kiest voor een soort nieuw humanisme: de stad geldt als de verbeelding van menselijke mogelijkheden en brengt dit tot uitdrukking in bijvoorbeeld grensoverschrijdende architectuur.

NEDERLAND VERLAAT DE MIDDENWEG

Angelsaksische architectuur verbeeldt volgens Schop als geen ander emotie en uitstraling. Het Duitse straatbeeld daarentegen wordt bepaald door ratio en functionaliteit. “De inrichting van Duitsland gaat meer uit van functionele kwaliteiten. Daar kiest men bijvoorbeeld voor een straatbaksteen vanwege duurzaamheid, in Groot-Brittannië wordt een dergelijke keuze meer door emotie en esthetiek bepaald.” Nederland neemt tussen deze twee uitersten – emotie en ratio – volgens Schop een middenpositie in. “Ons denken over inrichting werd oorspronkelijk bepaald door functionaliteit. Over de invloed op beleving en positionering werd weinig nagedacht, maar dat is de laatste jaren veranderd.”

Schop wijst erop dat de inrichting vanuit functionaliteit er mede toe heeft geleid dat steden en gebieden zoveel op elkaar lijken. “Je ervaart geen wezenlijk

Locatie: Los Angeles, Guggenheim Museum.

verschil tussen Gouda, Delft of Utrecht, of tussen Zoetermeer en Nieuwegein.” “Maar”, vervolgt Schop, “door het Angelsaksische voorbeeld te volgen, differentiëren Nederlandse steden zich meer. De eenheidsworst verandert in een divers geheel. Naast Maastricht, gelden Rotterdam, Almere en Eindhoven als voorbeelden in de citymarketing. Brainport Eindhoven bijvoorbeeld integreert technologie met design en brengt dit mede in de aankleding van het straatbeeld tot uiting. In 2007 brengt de lichtstad haar identiteit letterlijk voor het voetlicht door de openbare verlichting te gebruiken om de charme en aantrekkingskracht van de stad te benadrukken. Een dergelijk gebruik van straat-elementen kenmerkt de omslag die het denken over de buitenruimte in Nederland ondergaat. Had openbare verlichting vroeger maar één doel – namelijk veiligheid – nu wordt verlichting ook gebruikt om historische, culturele en esthetische kwaliteiten te belichten.”

CITYMARKETING EN DE GEVOLGEN VOOR MATERIAALKEUZE

Blijft één vraag over: welke gevolgen heeft het grote(re) belang van citymarketing op materiaalkeuze? En in het bijzonder op de keuze voor specifieke soorten bestratingsmateriaal?

Schop: “In het algemeen geldt dat door de grotere nadruk op onderscheid er

meer diversiteit in het straatbeeld komt. Steden en gebieden kiezen voor een eigen stijl en dit heeft gevolgen voor de keuze van de materiaalsoort.” Nederlandse bestrating kenmerkt zich dus door steeds meer stijlen en materialen. “Baksteen, natuursteen en betonsteen wisselen elkaar vaker af – ons straatbeeld wordt hierdoor kleurrijker.”

Schop voorziet tevens een meer multidimensionale benadering van de straatinrichting. “Eendimensionale inrichting gaat uit van platte vlakken. Maar door het inbrengen van beleving in het ontwerp, worden reliëf en het spelen met patronen en verbanden steeds belangrijker.” Straatbaksteen heeft als voordeel boven veel andere bestratingsmaterialen dat de steen zich door de variatie in formaten en kleuren makkelijker leent voor gevarieerd gebruik. Creatieve, soms complexe verbanden van straatbaksteen voegen een extra dimensie toe aan het straatbeeld. Volgens Schop is het de opdracht voor alle producenten om bestratingsmaterialen te ontwikkelen die gemakkelijk gevarieerd kunnen worden. “Een materiaalsoort als straatbaksteen moet binnen uiteenlopende stijlen en ontwerpconcepten gebruikt kunnen worden.” Universele toepasbaarheid garandeert dat straatbaksteen ook binnen het nieuwe, gevarieerde straatbeeld haar sterke positie verstevigt. ■

OSDORP: VAN OUDE NAAR NIEUWE TUINSTAD, MAAR STRAATBAKSTEEN BLIJFT

Amsterdam-West voert de stedelijke vernieuwing aan

Na de grote-steden-problemen van de jaren '90, staat het eerste decennium van de 21ste eeuw in het teken van stedelijke vernieuwing, althans in Nederland. Diverse grote steden, waaronder Amsterdam, nemen hun verouderde stadsdelen grondig onder handen. De Westelijke Tuinsteden, onderdeel van Amsterdam-West, begonnen in de naoorlogse jaren als moderne wijken met veel openbaar groen. Een halve eeuw later echter stond een stadsdeel als Osdorp vooral bekend om zijn grote concentratie van mensen met lage inkomens en om de functieloze en soms onveilige buitenruimte.

Straatbakstenen brengen meer kwaliteit in de buitenruimte.

2001 vormde het omslagpunt – toen zetten de gemeente Amsterdam en de stadsdelen Bos en Lommer, Slotervaart, Geuzenveld-Slotermeer en Osdorp de ambitieuze vernieuwingsoperatie 'Richting Parkstad 2015' in beweging. Een combinatie van in- en uitbreiding en vernieuwing moeten het westen van de hoofdstad een nieuw aangezicht geven.

Inmiddels is in Osdorp een deel van het werk gerealiseerd: moderne architectuur, hoog kwalitatieve openbare ruimte en veel aandacht voor natuur en ecologie in en om de woonomgeving vormen belangrijke ingrediënten. Jurgen Krabbenborg, stedenbouwkundige in dienst van het stadsdeel Osdorp, en Jan Smit, teamcoördinator Voorbereiding van de Afdeling Techniek, zijn nauw betrokken bij de stedelijke vernieuwingsoperatie.

EENHEID IN PLURIFORMITEIT

De naoorlogse wijken van Osdorp kenden een groot percentage sociale huurwoningen: circa 80%. "Deze wijken werden gekenmerkt door uniformiteit, verouderde bebouwing en scheef wonen", verduidelijkt Krabbenborg de noodzaak tot vernieuwing. Met 'scheef wonen' doelt hij op bewoners die qua inkomen niet tot de doelgroep van sociale huurders horen. "Er moest meer variatie in de wijken komen: in woningen en bevolkingsgroepen." De ruim voorziene openbare ruimten fungeren hierbij als een soort kader: straten, pleinen en groen schakelen het kleurrijke pallet aan (ver)nieuw(de) bebouwing aaneen.

De vernieuwing van Osdorp maakt deel uit van een groter plan, gecoördineerd door Bureau Parkstad. Dit bureau organiseert de samenwerking tussen de centrale stad, de betrokken stadsdelen en de woningbouwcorporaties. Niet alleen in stedenbouwkundige planvorming, maar ook in de inrichting werken de stadsdelen samen. Ruimtelijk wordt er gewerkt vanuit grote lijnen. Zo zijn er afspraken gemaakt over eenduidige inrichting van bestaande netwerken zoals hoofdwegen, water en groen. Deze zorgen voor structuur en samenhang. Ook na afronding van de vernieuwingsoperatie moeten deze netwerken door eenduidige vormgeving herkenbaar blijven. Ook wordt er samen gewerkt aan de renovatie van het Sloterplasgebied. Op straatniveau binnen de afzonderlijke vernieuwingsprojecten is er ruimte voor variatie. ➤

Vernieuwde architectuur zet de toon in Osdorp.

Smit: “In de buitenruimte is er volop ruimte voor variatie, maar wel binnen vastgestelde richtlijnen. Een van deze richtlijnen is dat groen zoveel mogelijk geconcentreerd moet zijn, dus niet meer versnipperd zoals in de oude situatie. In de materialisatie moet de scheiding tussen publiek en privaat bovendien beter tot uitdrukking worden gebracht.” Deze laatste maatregel heeft als doel openbare ruimte duidelijk herkenbaar te maken. Dit in de hoop dat een duidelijke afbakening van wat publiek en privaat is het gebruik en onderhoud van beide ten goede zal komen.

BEELDBEPALENDE OPENBARE RUIMTE

In het creëren van sferen volgt het stadsdeel voor een deel de gelaagde ontwikkeling die Osdorp heeft doorgemaakt. “Het oorspronkelijke Osdorp is een eeuwenoud dorpje in poldergebied”, vertelt Krabbenborg. De eerste plannen om deze polders bij Amsterdam te trekken stammen uit de jaren '30, ten tijde van het Algemeen Uitbreidingsplan van Amsterdam. “Vanaf de late jaren '50 werd het poldergebied tot woongebied getransformeerd. De klassieke tuinstadgedachte, met strokenbouw en open, carrévormige bouwblokken met veel portiek-

etageflats, stond hierbij centraal.” In latere jaren werd Osdorp verder uitgebreid en verdicht – veelal gebruikmakend van goedkopere materialen, want de vraag naar sociale huurwoningen was groot. “Veel van deze woningen worden nu gesloopt”, meldt Krabbenborg.

Een fietstochtje door het stadsdeel maakt duidelijk dat de maatstaven – ook voor sociale woningbouw – in de loop der jaren drastisch opgeschroefd zijn. Uit goedkope baksteen opgetrokken portiekflats maken plaats voor moderne stedenbouwkundige hoogstandjes. Hoogstandjes die ook op straatniveau tot uiting komen. “We brengen kwaliteit terug in het straatbeeld”, stelt Smit. “Hierbij spelen gebakken klinkers een belangrijke rol, maar ook andere materialen zoals klinkerkeien. Waar dit aansluit op bestaande, gerenoveerde bebouwing, proberen we in de vloeren dezelfde sfeer te creëren als de oorspronkelijke bebouwing uitstraalt.”

In de materiaalkeuzen zijn, behalve de ontwerpers, ook de wijkbeheerders betrokken. “Deze moeten ervoor zorgen dat buitenruimten mooi blijven.” Smit legt uit dat derhalve onderhoudsvriendelijkheid en sociale aspecten, naast esthetische aspecten,

een belangrijke rol in de materiaalkeuze spelen. “We gaan voor soberheid en doelmatigheid, zonder dat dit armoedig overkomt.” In de praktijk betekent dit dat het beoogde Italiaans straatmeubilair er toch niet kwam omdat men voor de vervanging van onderdelen afhankelijk zou zijn van aanlevering uit het buitenland. “Onzeker en duur”, vindt Krabbenborg. “Dan passen we in de ontwerpen liever meer conventionele materialen toe – mits van goede kwaliteit.”

STRAATBAKSTEEN EN VERNIEUWENDE ONTWERPEN

Onder deze materialen worden ook straatbakstenen gerekend. “Straatbaksteen is duurder dan bijvoorbeeld betonnen tegels, maar de gebakken kleistenen zijn sfeervol en van hoogwaardige kwaliteit”, vindt Smit. “Straatbaksteen verkleurt bovendien niet.”

Straatbakstenen worden in het vernieuwde Osdorp in de rijweg gelegd – in het Zuidwestkwadrant liggen overal in de 30 km-woonstraten straatbakstenen. Maar straatbakstenen krijgen ook een plek binnen voetgangersgebieden, bijvoorbeeld rondom het Caland Lyceum. Hier is een deel van de authentieke straatbakstenen bewaard gebleven en gecombineerd met stoeptegels. Het resultaat: mooie, rode accenten in wat normaal een standaardvloer zou zijn. Het hergebruiken van oorspronkelijke materialen en het intact laten van bestaande, ruimtelijk belangrijke karakteristieken noemt Krabbenborg typerend

voor de aanpak van Osdorp. “Het vernieuwde Caland Lyceum is gebouwd op de oorspronkelijke campus. Dit idee van de campus is ook in de nieuwe situatie overleefd gebleven. De honderd nieuwe woningen zijn in het campusontwerp geïntegreerd.” Naast het door veel groen omgeven schoolgebouw verrijst een sportcomplex met buitenmuren bekleed met groen. Niet alleen een ecologisch hoogstandje, maar ook esthetisch, want het nieuwe sportcomplex gaat straks harmonieus op in de groene omgeving.

TOEPASSING VAN NIEUWE INZICHTEN

Behalve het genoemde voorbeeld van ‘groene’ bebouwing en gecombineerd gebruik van gebakken en andere materialen, integreren de plannen voor Osdorp nog veel meer nieuwe, vaak vernieuwende, ideeën. Niet vernieuwend, wel nieuw, is het binnenbrengen van water in de openbare ruimte. Hoewel Osdorp in de vorm van de immense Sloterpas al waterrijk is, speelt het op peil houden van grond- en oppervlaktewater bij stedelijke vernieuwing een belangrijke rol. “Vanuit milieuoogpunt geldt dat nieuwe verharding gecompenseerd moet worden door het creëren van extra wateroppervlak – dit om verdroging tegen te gaan”, aldus Krabbenborg. Meer water in de stad resulteert in mooie, nieuwe woonsferen, zoals in Meer en Oever, grenzend aan het Sloterpark, waar een nieuw appartementencomplex is gebouwd, omringd door grachten met water. Ook in het Zuidwestkwadrant wordt een bestaand park, waarvan vier nieuwe woontorens

in aanbouw zijn, straks omgevormd tot een Waterpark met eilandjes en wandel- en fietsroutes.

Andere ideeën omtrent de fysieke inrichting houden verband met duurzaamheid, bestendigheid en harmonie. Krabbenborg: “Eenduidigheid in de openbare ruimte is belangrijk om tegenwicht te bieden aan de zeer diverse stijlen, woningtypen en sferen die Osdorp nu kenmerken.” Om dit te bereiken worden veel wijken door eenzelfde verlichting belicht. Verder lopen diverse ecologische zones als een rode – of beter: groene – draad door het stadsdeel. “Het groen rijgt de verschillende wijken aan”, aldus Smit.

De technicus is van mening dat de vele vernieuwingsimpulsen de leefbaarheid van Osdorp zienderogen verhogen. “De leefbaarheid van dit deel van Amsterdam is dankzij de grootschalige vernieuwing echt aan het verbeteren.” Krabbenborg merkt op dat in het begin niet alle inwoners van Osdorp de vernieuwingsplannen zagen zitten. “Met name de bewoners wier woningen gesloopt worden zijn huiverig. Maar zodra we beginnen met bouwen, en de bewoners zien wat ze voor hun oude buurt in de plaats krijgen, zijn ze enthousiast”, zegt Krabbenborg. Op dat moment fietsen we langs een langgerekt appartementengebouw met veel glas. “Allemaal sociale huur”, merkt de stedenbouwkundige op. De woningen hebben hun voordeur aan de kant van een laan omzoomd met bomen. De achtertuin is in de vorm van een steiger...

In de derde aflevering van de rubriek waarin de inzet van straatbaksteen in nieuwbouwwijken wordt belicht, is het de beurt aan de wijken De Laak in Vathorst, gemeente Amersfoort, Suytkade in het centrum van Helmond en Ypenburg het achtste stadsdeel van Den Haag.

[3]

STRAAT BAKSTEEN IN NIEUW BOUW WIJKEN

Stadse grachtenwijk in Amersfoort

Vathorst is de nieuwste uitbreidingswijk van de gemeente Amersfoort. Tussen 2002 en 2014 worden hier circa 11.000 woningen gebouwd, in verschillende deelwijken met ieder een eigen sfeer en uitstraling. Plandeel De Laak ligt aan de noordkant van Vathorst en wordt aan de oostzijde begrensd door het water van het riviertje de Laak. De Laak is een moderne grachtenstad en heeft een bijzonder karakter door de aanleg van grachten, haventjes, grachtenpanden, wooneilanden, kades en vlonders. “En wie aan de noordelijke rand van De Laak woont, heeft ook nog het voordeel van een weids uitzicht over het polderlandschap”, aldus Margo Meijer, projectleider De Laak. Het eerste deel van De Laak is nagenoeg af. Het tweede wordt nu ontwikkeld.

Water is het beeldbepalende element in De Laak. Door het gebruik van water als kwaliteit, krijgt De Laak de ambiance van bekende oude Zuiderzeesteden. Het riviertje De Laak, nu nog smal, wordt langs het hele plandeel verbreed tot zeker 20 meter. Mogelijk zal in de toekomst een bevaarbare verbinding van De Laak naar het Randmeer komen. Sommige woningen in De Laak vormen een eiland op zich, ontsloten door een eigen toegangsbrug. Veel woningen hebben direct uitzicht over grachten, kades of de brede boulevard. Er is een zorgvuldige studie gemaakt van de elementen die grachtensteden als bijvoorbeeld Delft, Dordrecht en Amersfoort zo aantrekkelijk maken en het resultaat ervan is toegepast in De Laak. Maar ook de wijze waarop mogelijk storende invloeden van verkeer, huisvuilinzameling, toegankelijkheid en dergelijke met inzet van moderne voorzieningen kunnen worden geneutraliseerd vindt men terug in dit project.

ROBUUST EN SFEERVOL

“De Laak is een echt stedelijk woongebied. De straten hebben een strak profiel en zijn voorzien van een verharding van mooie gebakken, bijzondere klinkers. Het ontwerp van de straat is een bewuste keus geweest. Er is gekozen voor robuuste en sfeervolle materialen. De trottoirbanden zijn specifiek voor dit project vervaardigd, evenals de bruggen in De Laak en de leuningen ervan. Ieder detail is uitgewerkt. Er is veel aandacht besteed aan het goed inpassen van alle inrichtingselementen, zoals banken, afvalcontainers, speelplekken, verlichting en kaderingen. “Voor de straatstenen is ook een bewuste keuze gemaakt voor gebakken materiaal. De duurzaamheid en de uitstraling van een gebakken straatbaksteen is hoger dan die van een betonsteen en we willen niet dat in de loop van de tijd de specifieke uitstraling van de wijk De Laak achteruit gaat. Zelfs de kleurstelling van de woningen is afgestemd op de straatstenen. Kortom in de Laak vormen woningen en openbare ruimte een geheel,” stelt Margo Meijer. >

Project: De Laak | Locatie: Vathorst, Amersfoort | Opdrachtgever: Ontwikkelingsbedrijf Vathorst | Ontwerp: West 8, Rotterdam | Type: Vormbak | Formaat: Lingeformaat

Voor straatbaksteen is gekozen vanwege de duurzame uitstraling.

Suytkade, één geheel met het centrum van Helmond

Helmond heeft een reputatie hoog te houden met opmerkelijke stedenbouwkundige wapenfeiten, zoals Brandevoort, Dierdonk en Boscotondo. Het meest recente project Suytkade is gelegen aan de zuidkant van Helmond, en ten zuiden van het middeleeuwse kasteel en de spoorlijn. Het voormalig industriegebied, ooit in gebruik voor de textielproductie van Hatéma, werd al jarenlang niet meer gebruikt. Waar aanvankelijk werd gedacht aan een nieuwe invulling met bedrijven is in de loop van het proces het ambitieniveau gestegen. Gemeentelijk stedenbouwkundige Ivo Bastiaansen spreekt van een plan dat veel stedelijker is geworden, met minder bedrijven en veel meer wonen en met leisurefuncties, zoals een hotel, sauna en bowling. Ook is hier veel meer in gestapelde bouw gebouwd. Met Suytkade is Helmond een nieuw stukje centrumgebied aan het bouwen ten zuiden van het spoor.

Het gebied verandert hiermee van een achterkant in een voorkant. Water wordt een beeld- en sfeerbepalend element. Een aantal woonblokken wordt zelfs midden in het water gebouwd. Aan de rand van de Zuid-Willemsvaart verrijst een mooie, sfeervolle diversiteit aan kasteelachtige bouwblokken met torens, stadsvilla's en galerijwoningen. De openbare ruimte bestaat uit een speels patroon van boulevards en hofjes met steegjes en bruggen. Ivo Bastiaansen: "Daarom hebben we gekozen voor de esthetische kwaliteit en de duurzaamheid van straatbaksteen. Gebakken straatsteen wordt mooi oud; ik durf zelfs te zeggen dat ze mooier worden naarmate ze ouder zijn. Een bijkomend voordeel is natuurlijk ook dat je ze altijd kunt hergebruiken. Kortom, de keus voor gebakken materiaal is inherent aan het feit dat je een intensief gebruikt stedelijk gebied maakt."

RUST IN DE OPENBARE RUIMTE

De keuze voor straatbaksteen past bij de ambitie van het stedenbouwkundig plan, namelijk een nieuw stukje centrum maken aan de zuidkant van het spoor, waar veel mensen gaan wonen en dat intensief gebruikt zal worden. Het stedelijk leven in dat gebied wordt aangemoedigd doordat er niet alleen wordt gewoond; er komen ook een school, leisurefaciliteiten en kantoren. "Binnen Suytkade zijn er twee lanen die rechtstreeks naar de binnenstad van Helmond leiden. Dit zijn voorname straten met hoge bebouwing en die richten we dan ook voornamelijk in. We willen niet dat het een monotoon gebied wordt, vandaar de keuze voor een variant op de klassieke architectuur, zoals die in Brandevoort. De gevels zijn allesbehalve vlak; ze zijn juist rijk gedetailleerd. Omdat er zoveel gebeurt in de architectuur van de verschillende gebouwen, is het belangrijk dat er rust is in de openbare ruimte. Om dit te bewerkstelligen is gekozen voor één soort straatsteen, met mooie brede straatbanden en gewone trottoirs. Alles in één materiaal, waarbij het verband wisselt en soms het steenformaat. Omwille van de rust in het beeld van de openbare ruimte wil men niet te veel kleuren gebruiken, met ook niet te veel kleurverschillen, omdat de gebouwen al druk genoeg zijn," vertelt Ivo Bastiaansen. "Daar komt bij dat de openbare ruimte door veel mensen wordt gebruikt, en dan mag het gewoon mooi zijn." >

Project: Suytkade | Locatie: Helmond | Opdrachtgever: gemeente Helmond | Ontwerp: Simon Spietsma, Amsterdam | Formaat: Keiformaat

Straatbakstenen zorgen voor een warme aankleding van de straat.

De vele gezichten van het Haagse Ypenburg

Ypenburg is de locatie waar zich sinds 1936 het Vliegveld Ypenburg bevond, het vliegveld van Den Haag. Nadat het vliegveld in 1992 was gesloten, werd vanaf 1997 op deze locatie een nieuwe VINEX-woonwijk ontwikkeld voor circa 30.000 bewoners. In 2002 werd Ypenburg gedeeltelijk geannexeerd door Den Haag. Samen met Leidschenvveen vormt deze wijk vanaf 2002 Leidschenvveen-Ypenburg, het achtste stadsdeel van Den Haag. Hans van den Bergh, projectmanager van het projectbureau Ypenburg, en Henny den Hollander, stedenbouwkundige, vertellen over de ontwikkeling van deze nieuwbouwwijk. Projectbureau Ypenburg is een samenwerkingsverband tussen de gemeente Den Haag en de gemeente Pijnacker-Nootdorp.

Van den Bergh: “Door de hele wijk te verdelen in deelplannen kregen tientallen architecten en ontwikkelaars de kans hun ideeën voor woningen werkelijkheid te laten worden. In de vorm van competities zetten de plannenmakers zich

In Ypenburg komt het tuinstedelijk karakter duidelijk tot uitdrukking.

voor de volle honderd procent in om van iedere buurt in iedere wijk iets bijzonders te maken. Hierdoor is Ypenburg een boeiende woonwijk geworden, met woningen voor iedere wens en voor iedere maat.”

In Ypenburg zijn verschillende woonmilieus gecreëerd: Boswijk, een jaren '30 villawijk met veel groen en slingerende lanen. Singels, een tuinstadachtige wijk met traditionele bouwblokken en een formele inrichting van de openbare ruimte met trottoirs en rijwegen. En Waterwijk, een archipel van grote en kleine eilanden. Vervolgens De Bras, een woongebied dat erg verweven is met het omringende landschap, met lange zichtlijnen, lange waterlopen, smalle straten en een informele losse bebouwing. En tenslotte De Venen, een woongebied rondom het oude lint, waar grote hofcomplexen en nieuwe lintwoningen elkaar afwisselen en voor contrasten zorgen.

Singels ligt centraal in Ypenburg, waar ook winkelcentrum Ypenburg staat. Singels heeft de meeste wijkvoorzieningen. Het winkelcentrum valt op door de zeven torens en de bijna Italiaans aandoende bebouwing. Lange lanen zorgen voor de verbindingen in de wijk. De wijk heeft een bewust gekozen (tuin)stedelijk karakter. De woningen en groen wisselen elkaar af. De diversiteit aan woningen is groot. Afwisselend statige herenhuizen, appartementgebouwen en rijtjes eengezinswoningen. De tram die langs en door de wijk rijdt, versterkt op positieve wijze het stedelijk beeld. De Bras vormt de overgang van wonen naar recreëren. De buurt wordt begrensd door de landelijke Brasserskade aan de ene kant en een groot natuurgebied aan de andere kant. Wonen en groen gaan geleidelijk in elkaar over. De buurt is oorspronkelijk een polder en dat karakter is nog zichtbaar gehandhaafd, vandaar het vele water. Er staan ongeveer 2000 vrijstaande en geschakelde woningen langs vijvers, paden en sloten. Op strategische plekken in de buurt zijn ook op De Bras appartementengebouwen verwezenlijkt.

ONDERSTEUNEN EN VERGROTEN

“In zijn algemeenheid geldt voor de openbare ruimte in Ypenburg dat deze de stedenbouwkundige structuur moet ondersteunen en de herkenbaarheid en ruimtelijke samenhang als geheel moet vergroten. Tegelijkertijd moeten de karakteristieke verschillen tussen de wijken onderling worden versterkt. Een en ander komt vooral tot uitdrukking in de inrichting van de profielen, keuze van het bestratingmateriaal, de gekozen boomsoorten en de toepassing van het basisstraatmeubilair. Vooral in de wijken Singels en De Bras is gekozen voor gebakken straatklinkers om deze wijken een andere uitstraling te geven.” Overigens is er op meer plaatsen gebakken materiaal toegepast, zoals binnen de hofcomplexen van De Venen. “In Singels,” vervolgt Den Hollander, “het grootste en meest stedelijke woongebied, is gekozen voor een vaste combinatie van twee donkere gebakken klinkers in de rijwegen. In samenhang met de trottoirtiegels die voorzien zijn van een donkere basaltlaag, zijn hierdoor chique straten ontstaan die qua kleurstelling goed passen bij de overwegend warme, aardse kleuren van de woningbouw. In De Bras zijn de zeer smalle straatjes uitgevoerd in waalformaat stenen met een vaste combinatie van vijf kleuren. Deze veelkleurigheid onderstreept het informele karakter en de diversiteit van deze wijk.” ■

Project: Ypenburg | Locatie: Den Haag | Opdrachtgever: gemeente Den Haag | Ontwerp: Palmboom & van den Bout, Rotterdam

LITERATUUR

Uitgelezen

Door Michiel Nieuwenhuys

Deze keer op de boekenplank van Contour: een vakblad over de openbare ruimte en een vernieuwend boek over de inrichting van openbare ruimte voor recreatiedoeleinden. Beide media geven een gevarieerd overzicht van actuele thema's die spelen rondom de openbare ruimte: welke functies heeft de openbare ruimte, hoe richten we haar in en voor wie? Deze en andere vragen worden beantwoord in het vakblad "Stedelijk Interieur" en het vakboek "The good life".

STEDELIJK INTERIEUR

Het vakblad voor ontwerp, inrichting en beheer van de openbare ruimte

Stedelijk Interieur is een relatief nieuw vakblad voor, naar eigen zeggen, ontwerp, inrichting en beheer van de openbare ruimte. Contour Straatbaksteen maakt een uitstapje naar deze uitgave.

We vinden in Stedelijk Interieur een aantal algemene rubrieken zoals Nieuws, productinformatie, agenda, columns, Het idee en artikelen in een vast stramen: onder meer feature, essay, interview, beeldverhaal en special. De oplage is 4000 en het blad bestaat 3 jaar.

BREDE INFORMATIE

De vaste rubrieken geven structuur en bieden veel informatie, die snel op te pakken is. Over actualiteit, producten, ontwikkelingen, zelfs subsidies. Zo wordt bericht over de Stedelijk Interieur Waardering 2007, waarmee de Kralingse Plas in Rotterdam ging strijken. De Omgevings Architectuur Prijs heeft een broertje gekregen! Ook boekbesprekingen ontbreken niet.

KORT EN SPEELS

De artikelen zijn kort, met vaak verwijzingen naar websites voor verdere informatie en soms uitgebreide facts & figures. Een interview met de icoon Floor van Dusseldorp in 2 pagina's tekst bij zijn afscheid van de redactieraad. Een warm pleidooi voor bewust kleurgebruik en meer aandacht voor de openbare ruimte in Den Haag.

Het thema kleur wordt breed getrokken, gebouwen krijgen

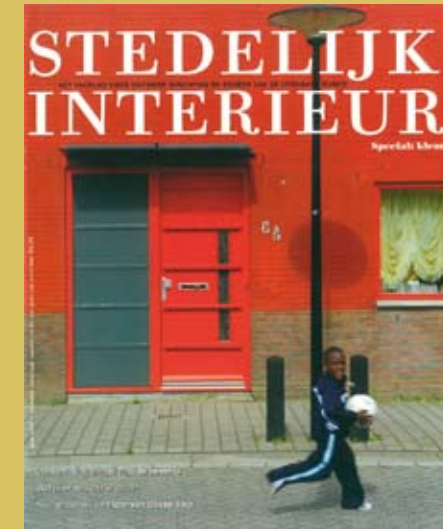
bijna meer aandacht dan ontwerp en materialen van de openbare ruimte, als de coulissen ervan die natuurlijk ook het beeld sterk bepalen. De gekeimde gevels in Almere's Regenboogwijk zijn een dankbaar onderwerp. De bewoners aan het woord en een meer systematische benadering door drie ontwerpers. Ook de kleurenleer komt kort aan bod en er is een warenonderzoek in rood met 6 materialen, van straatbaksteen tot verf, voor de openbare ruimte.

BREDE SCOPE

Naast het thema belicht dit nummer de prijswinnaar Kralingse Plas, wordt een kritische noot gekraakt over de desolate Europawijk in Brussel en wordt in het essay de tijdfactor in relatie gebracht met de realisatie van openbare ruimte.

INTERACTIEF MET WEBSITE

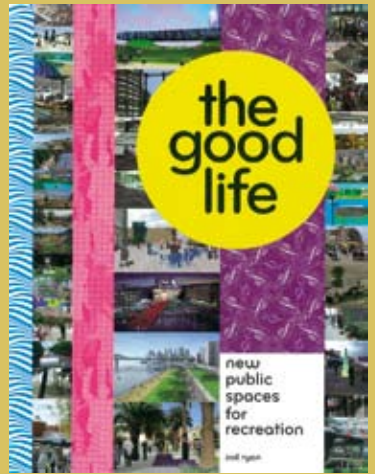
Het journalistieke karakter van het blad wordt ondersteund door de website, die veel aanvullende informatie bevat, zoals seminars, studiereizen en de rubriek Nieuw op straat, en links naar uiteenlopende partijen in de markt. De vormgeving sluit er goed op aan. Stedelijk Interieur lijkt een nuttige en waardevolle aanvulling voor de toenemende aandacht voor openbare ruimtes.

STEDELIJK INTERIEUR

Het vakblad voor ontwerp, inrichting en beheer van de openbare ruimte

Hoofdredacteur: Jan-Willem Wesselink
Elba Media bv, Amersfoort
www.stedelijkinterieur.com

THE GOOD LIFE

New public spaces for recreation
Zoë Ryan

Uitgever Van Alen Institute, 2006
ISBN 1-56898-628-9
www.vanalen.org

THE GOOD LIFE

New public spaces for recreation

AANDACHT VOOR OPENBARE VRIJE TIJD RUIMTES

Vrije tijd speelt een toenemende rol in steden en openbare recreatieruimtes vormen wezenlijk onderdeel van gezonde en duurzame stedelijke omgeving. Deze uitgave bundelt de ideeën van architecten, ontwerpers, landschapsarchitecten en kunstenaars om de behoefte van de 21e eeuwse recreatie in te vullen.

5 THEMA'S EN IDEALBEELD

Als raamwerk voor de gekozen projecten zijn 5 thema's gekozen: the Cultured City, the Connected City, the 24-Hour City, the Fun City en de Healthy City, waarin achtereenvolgens de aanwezige identiteit, het verkeer, de economie, het spel en de ecologie de dominante factor zijn. In het boek wordt duidelijk stelling genomen voor de beste en meest duurzame oplossingen: flexibiliteit, afwisseling van groot- en kleinschaligheid, gelegenheid voor spontane en geplande activiteiten. "Een goed ontwerp dient zowel de individuele als de gemeenschappelijke behoeftes. Mensen moeten zich verbonden voelen met hun omgeving en een gevoel hebben erbij te horen, zich goed voelen er te zijn – daarin ligt the good life besloten."

TIENTALLEN PROJECTEN DE WERELD ROND

De thema's worden ingeleid met telkens een tafeldiscussie van experts, maar de kern ligt in de vele projectpresentaties die in ieder hoofdstuk gepresenteerd worden. In totaal

passeren meer dan 60 projecten de revue, zodat de beschrijvingen kort en beknopt zijn. Daar kleeft het nadeel van oppervlakkigheid wel aan. Maar op deze wijze ontstaat een zeer gevarieerd beeld van de schier onuitputtelijke mogelijkheden voor de invulling van openbare ruimtes verspreid over de hele wereld. De projecten zijn goed gedocumenteerd voor nadere analyse met als kritische kanttekening het ontbreken van een link naar een website. De voorbeelden spelen ook op alle schaalniveaus, van grootschalige stedelijke ingrepen tot een enkel object. Daarmee wordt voor de lezer een schat aan ideeën ontsloten als inspiratiebron.

Overigens blijkt Nederland in deze context een niet onbelangrijke positie in te nemen, met meerdere voorbeelden, naast citaten van of verwijzingen naar betekenisvolle experts.

BELEVING OF VERBEELDING?

In een afsluitend artikel wordt de visie voor de aanpak verder uitgewerkt op basis van de ideeën van de filosoof Henri Lefebvre die de "gedifferentieerde ruimte" als uitgangspunt hanteert. Hieraan worden liefst 13 belevingsaspecten gekoppeld als "tactieken" waar de scheppers naar believen uit kunnen putten. Dit wekt de indruk dat de verbeelding daar aan ondergeschikt wordt gemaakt, zodat de discussie volop kan worden voortgezet. ■

Apeldoorn: Oranjestad met hart van straatbaksteen

Met meer dan 140.000 inwoners is Apeldoorn de twaalfde stad van Nederland. Hoewel Apeldoorn tot de grotere plaatsen van Nederland behoort, heeft het nooit officieel stadsrechten gekregen. Pas in de 20ste eeuw ontwikkelde Apeldoorn zich tot een van de grotere steden van het land. Tegenwoordig staat Apeldoorn bekend om zijn groene karakter, benadrukken Ekkie Bruintjes, teamleider Wegen van de gemeente Apeldoorn en Rob Kruis, teamleider Uitvoeringsploeg. Maar, zoals dit artikel aantoont, de stad heeft een hart van straatbaksteen. >

Zeer belangrijk voor de groei van Apeldoorn was dat de familie van Oranje-Nassau zich er vestigde. In 1684 kocht Willem III kasteel Het Oude Loo, omdat het centraal in een groot jachtgebied lag. Ook koningin Wilhelmina heeft nog gewoond op Paleis het Loo. Tegenwoordig is Paleis Het Loo een museum. Kenmerkend voor de stad is verder de Apeldoornse dorpsstructuur, met veel monumentale en vrijstaande woningen en weinig hoogbouw. De bebouwing is niet in gordels, maar in lijnen die naar een bepaald punt lopen, als een soort van raster. Hierbij lopen de radialen van het buitengebied de stad in, naar verschillende pleinen zoals het Stationsplein en het Marktplein.

Voorts is er het Apeldoorns Kanaal, aangelegd in 1869, om vrachtvervoer naar de Zuiderzee te kunnen realiseren. Dit kanaal is nog steeds markant aanwezig en is zelfs steeds belangrijker tegenwoordig. “De ambitie van de gemeente Apeldoorn is om dit kanaal weer bevaarbaar te maken. Dat betekent dat de verkeersaders die momenteel over het kanaal heen lopen beweegbaar gemaakt moeten worden. Dat de aangrenzende gebieden nu worden heringericht is een logisch gevolg van de ambitie voor het kanaal. Daarnaast wil men een transformatie van een werkomgeving, dus industrie, naar een woonomgeving maken”, aldus Ekkie Bruintjes. Momenteel is het project Kanaaloevers volop aan de gang.

“Apeldoorn kiest voor ingetogen karakter”

STRAATBEELD: AUTHENTIEK KARAKTER

“De kwaliteit van inrichting van de openbare ruimte krijgt steeds meer aandacht tegenwoordig, ook van de gemeente Apeldoorn. De inrichting van de stad is heden ten dage meer dan alleen functioneel, het heeft te maken met hoe je je voelt in die ruimte, of het positief werkt op het welbevinden van de mens. Ook wil men de dorpse cultuur versterken”, vertelt Rob Kruis. De dorpse cultuur wordt binnen de openbare ruimte zichtbaar gemaakt, bijvoorbeeld door het terugbrengen van de oude lanenstructuur in het straatbeeld. Dit betekent dat de wegen die leiden naar het centrum gekenmerkt zullen worden door stevige bomenrijen. Ook straatbaksteen speelt hierin een rol. De gebakken klinker is een typisch product van eigen bodem dat van oudsher het straatbeeld van veel Nederlandse steden bepaalt.

Een volgende ambitie is het terugbrengen van de sprengen. Apeldoorn is een plaats op de Veluwe, met van oudsher veel sprengen. Een spreng of sprengbeek

is een door mensen gegraven of verlegde beek. Sprengen werden bijvoorbeeld gebruikt voor de aandrijving van watermolens. Sprengen worden gemaakt door een gat te graven in de helling van een heuvel tot de grondwaterspiegel bereikt is. Uit deze sprengkop stroomt dan het bronwater via een kanalenstelsel naar de gewenste plek. Apeldoorn wil deze waterlopen, die vroeger dicht zijn gemaakt, weer zichtbaar maken in het straatbeeld. Door herstel van het authentieke karakter en meer groen en blauw in de openbare ruimte te brengen wordt een aantrekkelijk woon- en werkklimaat gerealiseerd.

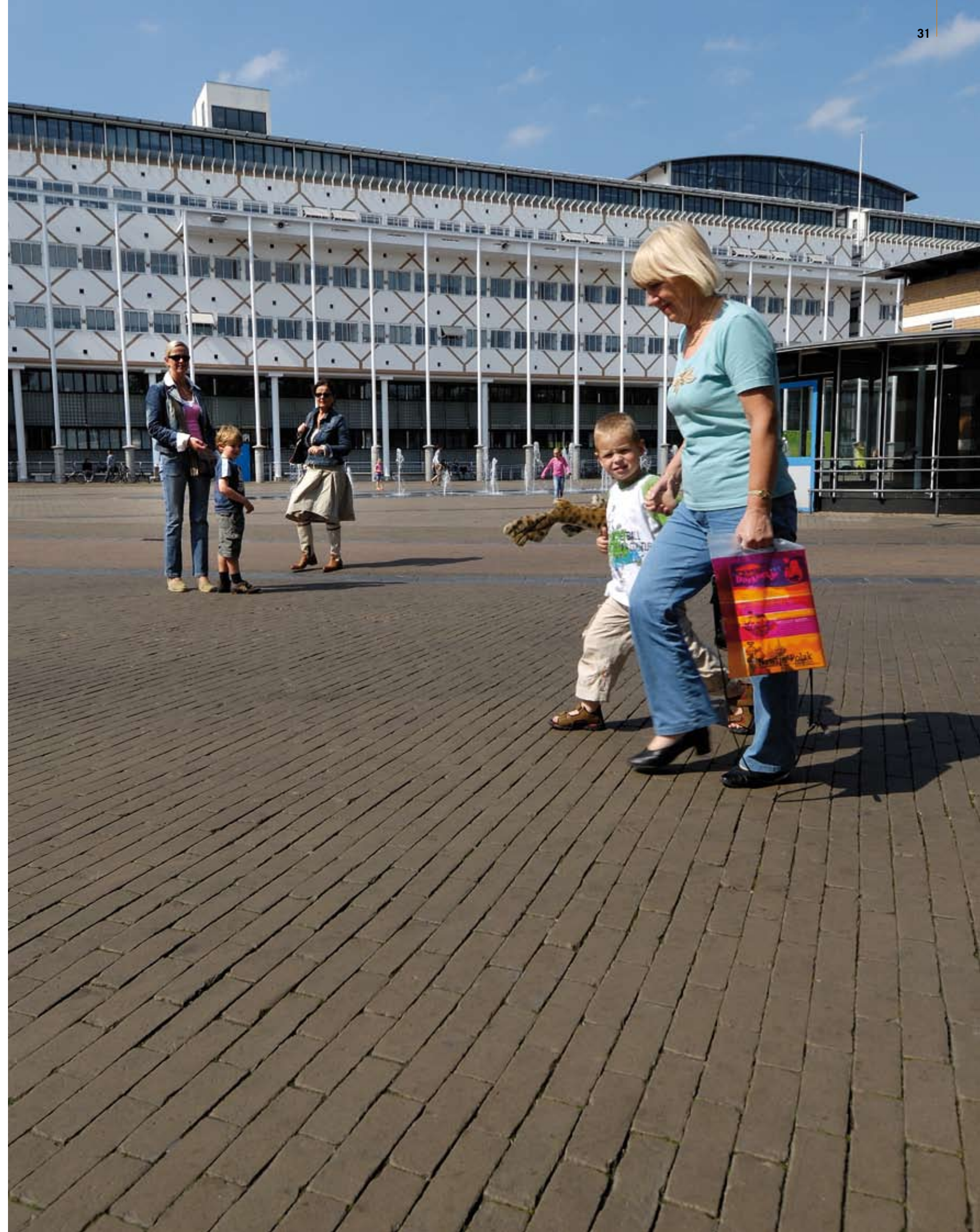
KWALITEIT DOOR STRAATBAKSTEEN

Dit woon- en werkklimaat wordt voor een belangrijk deel bepaald door de kwaliteit en de vormgeving van de openbare ruimte. Het belang van kwaliteit verklaart volgens Bruintjes de keuze voor gebakken materiaal in het straatbeeld. “Straatbaksteen heeft veel kwaliteit in zich qua vormgeving, na honderd jaar is het nog steeds mooi. De duurzaamheid van het product ten aanzien van uitstraling is van belang. Het wordt het meest toegepast in de veelbelopen delen van Apeldoorn. Immers, straatbaksteen behoudt haar kleur, terwijl betonsteen na verloop van tijd vaal wordt en een grauwsliuier krijgt.”

De binnenstad van Apeldoorn heeft een gele straatsteen, wat een metafoor is voor het gele Veluwe zand. “In de rest van de stad is gekozen voor een Duitse baksteen, omdat deze straatstenen een laag wateropnemend vermogen hebben doordat ze veel minder poriën en daardoor veel harder zijn. In de Kanaaloevers is gekozen voor een roodkleurige straatbaksteen, niet in de laatste plaats om zich te onderscheiden ten opzichte van het gele stadscentrum. Daarnaast is rood een wat praktischere kleur, deze wordt minder snel vies dan bijvoorbeeld de gele stenen en blijft daardoor wat langer mooi”, legt Bruintjes uit.

KLEUREN CREËREN INGETOGEN KARAKTER

Verder wordt op dit moment de nieuwe wijk Zuidbroek gerealiseerd; de wijk zal ongeveer 10.000 inwoners krijgen. Deze wijk zal tussen de A50, industrieterrein Apeldoorn-Noord en de wijk Zevenhuizen/Anklaar komen te liggen. In Zuidbroek staat duurzaamheid hoog in het vaandel. Duurzaamheid ten aanzien van energie, duurzaamheid ten aanzien van water en ten aanzien van hergebruik van materiaal. Zoals bijvoorbeeld het gebruik van het vrijgekomen gas na vergisting van rioolslib, om warmte mee op te wekken. Kruis: “Ook hier wordt straatbaksteen toegepast, maar dan in een donkerbruine, bijna zwarte kleurstelling. In de wijk wordt een wat traditionelere architectuur afgewisseld met strakke, moderne woningen. De donkere straatbaksteen geeft de openbare inrichting een zekere ingetogenheid mee, die erg goed past bij de uitstraling van de wijk. Daarnaast zit er natuurlijk een praktisch aspect aan, namelijk dat je ook hier geen grauwsliuier zult zien.” ■

DE BESTE ARGUMENTEN STAAN NU OOK ONLINE

www.straatbaksteen.nl biedt professionals en consumenten alle mogelijke informatie over het gebruik van straatbaksteen. Van producteigenschappen tot de voordelen, van toepassingsmogelijkheden tot praktische adviezen – de nieuwe website geldt als bron van informatie én inspiratie voor professionals werkzaam in de openbare ruimte. Bovendien kunt u online alle nummers van Contour teruglezen.

W W W . S T R A A T B A K S T E E N . N L